

ВІДГУК

Офіційного опонента на дисертаційне дослідження
НОВАКОВИЧ Мирослави Олександрівни
**«Галицька музика Габсбурзької доби (1772–1918) в контексті
явища національної ідентичності»**

поданого до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства за спеціальністю
17.00.03 – Музичне мистецтво

Традиції розбудови наукової концепції у розвитку музичної культури Галичини, принаймні у минулому столітті, носили дещо спорадичний характер. Після серйозних наукових джерельних матеріалів З. Лиська, Б. Кудрика, які у 1920–30-ті роки ХХ століття розпочали фундаментальні напрацювання унікальних історичних матеріалів становлення музичної культури Галичини, масштабний розвиток цієї теми «надовго пішов у історичну тінь» (В. Сивохіп). На багато десятиліть запанувала необ'явлена заборона актуалізувати історико-музичні пам'ятки, безцінні джерела. Історіографія як наука руйнувалася соціально-політичною догматикою.

Але після 1990-х років потреба у продовженні пізнавати і відтворювати складну, але цілісну картину становлення і розвитку у різноманітності форм та засобах функціонування музичної культури Галицького краю була відроджена у серйозних дослідженнях Любові Кияновської та Мирона Черепаніна. Але якщо робота М. Черепаніна носила етнорегіональний, джерелознавчий характер, то Любов Олександрівна поставила перед собою масштабні проблеми – культуро творчого, мультинаціонального, а головне, – еволюційно-стильового напрямків.

Здавалось, що можна було додати до виструнченої панорами культуротворчих процесів у концепційних підвалинах розвитку унікального Галицького регіону?

Проте, ознайомившись з дисертаційним дослідженням Мирослави Новакович, переконалася, що не тільки можливо, але і перспективно. Дисертаційне дослідження, що представлене до захисту, продовжує і поглиблює у міждисциплінарному аспекті напрацювання попередників. Але

не тільки. Основні проблемні вектори, за якими рухається думка автора, зосереджені на питаннях нового осмислення «культурної та національної тожсамості» (стор. 1 автореферату). А це у свою чергу актуалізується у дискурсі концептуальної історії української музики та національної ідентичності, що загалом для України у її сучасному вимірі представляється найактуальнішою.

Духовне здоров'я, історія власної присутності у світі дає можливість крізь «національне скло» прозирати універсальне. А шлях до самого себе по дорозі до власного Дому, як зауважував С. Кримський, полягає саме через національну ідею, особливо для націй з багатовіковою історією. Конструювання національної ідентичності п. Мирославою бачиться у площинах аналізу етнокультурної традиції Східно-Галицької творчості габсбурзької епохи. Але таке бачення виходить з панорамного узагальнення «єдиного у багатоманітності» під кутом зору категорій одиничного, особливого і загального. Такий вектор дозволяє глибше спроектувати взаємозалежність мультикультурного середовища з розвитком національної, галицької ідентичності.

Зауважимо, що категоріально-понятійний апарат щодо уточненого трактування категорії «національна ідея», «національна ідентичність» не має раз і назавжди сталого висвітлення. Автор дисертації, опираючись на загальновизнані ідеї вчених-філософів, естетиків, культурологів, виходить з позицій, що категорія ідентичності як складова концепту культури не повинна розглядатися в науці без музичної компоненти. Адже тільки повноцінне включення музичного контексту достойно створить системне осмислення концепту національної ідентичності. Авторка подає вичерпний аналіз праць на цю тему, доводячи важливість визначення національної ідентичності через розвиток історико-музичних процесів. У сучасній науковій думці категорія ідентичності, як складова концепту культури, найглибшим чином з'єднується з поняттям «національної ідеї» і в свою чергу примикає до понять політичного виміру у життєтворчості окремих

композиторів. «Категорія ідентичності, стверджує авторка, розглядається крізь призму політичної боротьби за право української культури на своє національне самовизначення» (стор. 48 дисертації).

Отже, непроста і різновекторна теоретико-методологічна платформа дисертації базується на «трьох китах»: національній ідеї української музики, національного стилю та національної музичної мови. На таких фундаментоутворюючих координатах вивіщуються поняття «ідентичність» та «національна ідентичність» як спосіб самовизначення, самовираження спільноти, включаючи аспекти колективної та особистості солідарності.

Мирослава Олександрівна, враховуючи різне тлумачення і недостатню розробленість проблематики, пропонує авторське визначення поняття «національна ідентичність», куди головними конструктивними чинниками включає:

- процесуальність явища;
- усвідомленість національною спільнотою своєї самості;
- відбір найсамобутніших форм презентації культурного продукту, впізнаваних для інших і для себе.

Крім естетико-методологічних, важливим вектором в дисертації постає історичний аспект, також пропущений і проаналізований через теоретичну призму категорії ідентичності.

Виходячи з тези С. Рудницького, що Україна – кордон цивілізацій, або «країна кордонів», чи то М. Грушевського або М. Драгоманова, що «Україна на великій дорозі, по якій хочуть пертися сусіди зі Сходу», п. Мирослава констатує тезу про Україну як культуру територіального пограниччя. Це диктує розгляд її історії і культури, як пограниччя і «сфера півтонів» – латиниця–кирилиця, католицизм–православ'я, тобто, своєрідний розкол українського світу між двома світоглядами так званого «русько-лядського народу». Інша сторона історичного процесу – народження Галицько-Волинської держави – спадкоємиці Києва в основі з руською ідентичністю до періоду XIV століття, коли держава входить до складу Польщі у статусі

Руського воєводства. А з 1772 року розпочинається етап перебування його у Австрійській монархії.

Це вплинуло на маргінальний статус галичан, поворот на польські впливи. Епохи суперечностей через серії реформ – корисних і не дуже, підняло престиж церкви, але боротьба вір призвела до форм «войовничої націоналізації» конфесій, за твердженням Н. Яковенко та наштовхнула до відчуття на багато років напруженості у народів – руського і лядського.

Це вкрай загостило протиріччя і за висловленням М. Грушевського, зросійщення української школи у Східній Україні відчужило від неї Україну Західну – а в цілому, призвело до трагічного занепаду українського національного життя. На початок XIX століття греко-католик став русином, а поляк – католиком. Роль «охоронних веж» почала відігравати релігія, як основа культури. На початку її формування стояли священники, писарі і співці, які зберігали запаси етнічних міфів, символів, актуалізуючи його через храм і церкву.

Серйозні паростки національного пробудження в Галичині проростали на основі греко-католицької церкви і процес національної ідентичності формувався на осі:

мовна спільність – національна спільність – державна спільність.

Мирослава Олександрівна висловлює цікаве припущення, що національна ідентичність у культурі та літературі визначається не лише мовою, оскільки простір Австрії означеного періоду мав мінливий характер, але специфічним історичним контекстом. На підтвердження цього авторка посилається на ідеї сучасного історика Еріка Гобсбаума, що «національні мови майже завжди наполовину цілком штучні утворення». А в той історичний період першоосновою національної культури та самосвідомості їх не можна вважати основоположними.

Мовне відродження галицьких українців періоду порубіжжя XVIII–XIX століть пов'язане з діяльністю греко-католицького священництва. Руська мова не була державною, викладалася тільки у парафіяльних греко-

католицьких школах. Пані Мирослава посилається на цінні спогади свідка і випускника Перемиської гімназії Івана Сінкевича, де йде мова про занепад українського церковного життя у період порубіжжя XVIII–XIX століть. Спровокований політикою польської держави, занепадом духовного життя, погіршенням церковної відправи сталося неймовірне – у людей прокинулося відчуття етнічної спільності – української ідентичності.

Але і на той час мова не стала критерієм національної свідомої приналежності у спільноті освічених людей і на той історичний момент вони не зробили вибір на користь живої народної мови.

І тут, за слушною думкою Мирослави Олександрівни, на авансцену історії виходить її величність «музична складова греко-католицького обряду», якій випала місія «в утвердженні релігійної ідентичності українців Галичини» (підрозділ 1.5. дисертації). Авторка висловлює наступну ідею щодо процесу конструювання української національної ідентичності в Галичині у першій третині XIX ст.: «одним з головних чинників реформування церковного життя, а разом з тим і національної самосвідомості, стала церковна музика, а вже згодом – просторічна мова» (стор. 76 дисертації).

У цьому твердженні авторка спирається на висловлювання Б. Кудрика про ідею народного відродження, що «крилась в мурах тихих парафій». Отже, історико-методологічні вектори дисертаційного дослідження Мирослави Олександрівни цінні багатоскладовим авторським підходом. Історія Галичини розглядається і як «суд над людством», і як «шлях його спасіння», і як «маніфестація духу та творчості». Авторка, вимальовуючи складну траєкторію розвитку, не виключає зі свого дослідження періодів зародження як Східної Галичини, так і Київської Русі, вписуючи в історичні події архетипи культури й віри, що надають їм концепційні смисли і глибокий моральний підтекст.

Третій, найбільш самостійний і новаційний вектор дисертації пов'язаний зі становленням категорії національного як детермінанти

Галицької музичної культури. Розгляд цієї проблеми відбувається у двох площинах:

- за історичними параметрами розвитку форм національного життя;
- за монографічними дискурсами.

Аналітичні параметри першої позиції формують струнку систему розвитку і сутності культурної пам'яті як пошуку нових орієнтирів, осмисленні і переосмисленні цінностей та формування націєтворчих смислів. Виходячи з концепції розвитку національної культури Гр. Грабовича, авторка виділяє і в музичному формуванні три важливих періоди: Київсько–Волинсько–Галицьке утворення (IX–XI ст.), ранньомодерний час (XVI–XVIII ст.) та новий час (поч. XIX ст.). П. Мирославою проголошується ще одна важлива теза про один з головних чинників реформування церковного життя, а разом з цим і національної самосвідомості яким стала церковна музика. Саме цей жанр на довгі роки не давав цілісній етнічній культурі розпастися – через етап Перемиського культуротворення, років польського панування до Габсбурзької метрополії. Увесь історичний період, за переконанням авторки, музична культура, найтіснішим чином пов'язана з релігійним досвідом, була і залишалась «культурою духу» (за М. Бердяєвим).

Важливою рисою аналітичного дискурсу розглядуваних етапів, проходить ідея типологічної спільності східного і західного шляхів розвитку. Особливо це відчутно щодо впливу постатей Д. Бортнянського, М. Лисенка чи Т. Шевченка у важливих факторах кристалізації української національної ідеї через «налагодження галицько-наддніпрянських культурних контактів».

З іншого боку, у наявності спільного культурного простору важливим вважаються творчі здобутки німецько-австрійських великих майстрів тої історичної доби, а також загальних для Європи естетико-стильових впливів.

Всі висловлені спостереження, висновки щодо провідних форм музичного життя ґрунтуються на міцній джерельній базі, яку бажано було би окремо відзначити у Вступі чи Висновках, а не «ховати» у розділах і

підрозділах роботи. Це – серйозний пласт наукових здобутків у дисертантки і був би не зайвим у додатках.

Отже, на векторі розгляду шляхів становлення категорії національної ідентичності, Мирослава Олександрівна шукала ще не проторені попередниками шляхи канону Галицької культури на перетинах реформ греко-католицького церковного богослужіння та «віденськоцентричності» галицької музики, культурному соціумі Східної Галичини та епохи *fin-de-siecle*.

Визначені магістральні концепти дисертації актуалізуються і в монографічних дискурсах. Так, відомий факт впливу музики Д. Бортнянського на галицьку музичну культуру поглиблюється авторкою приведеними фактами ролі композитора у становленні української ідентичності. У постаті Д. Бортнянського п. Мирослава переконливо констатує всі складові західної і східної гілок українського архетипу, «одомашненість» його творчості для галицької інтелігенції.

У той час як представниками російської музичної еліти – П. Чайковським, В. Стасовим, В. Одоєвським М. Глінкою про творчість композитора були висловлені негативні оцінки – «епігон італійців», «загроза розвитку російської музики», «Сахар Медович Патокін». На цьому прикладі авторка відзначає розбіжність між українським та російським «кодом ментальності», називаючи творчість Д. Бортнянського для України «винайденою традицією».

Для кожного у виведених та проаналізованих з точки зору життєтворчості композиторів у дисертації знайдено свій оціночний канон, важливий для створення системи цінностей:

– Бортнянськоцентричність галицької культурної компоненти, А. Нанке і В. Серсавія, як репрезентанти високого канону габсбурзької метрополії, взірці подальшого напрямку її розвитку;

– М. Вербицький та І. Лаврівський як представники «множинних ідентичностей» в етнічно-строкатій культурі Австро-Угорщини;

– О. Нижанківський, Д. Січинський, А. Вахнянин з яскраво продовженими пошуками Ф. Колеси та Г. Топольницького – митці, що якісно розвертаються у творчості до конструювання національної ідентичності від загальнолюдського, суб'єктивного до активізації ідеї національної єдності; і, нарешті,

– С. Людкевич та В. Барвінський – через естетико-національну складову виводять модерністські напрямки української творчості на європейські обрії, витворюючи творчий міф України.

Важко означити в кількох абзацах багатоскладову, масштабну, ідейно насичену концепцію роботи, а водночас легко, адже дисертація має головний духовно-концепційний стрижень, за яким не заблукаєш – через усю логіку розмислів, фактів, аналітичних дискурсів простежується магістральна лінія – конструювання української національної ідентичності, яка за думкою авторки, вийшла на високі рубежі «етнокультурної тожсамості».

Дисертаційне дослідження п. Новакович презентує такий багатоканальний тип робіт, коли опонент не стільки повинен виступати в ролі представника альтернативних точок зору. Принципових зауважень до концепції, широти і глибини аналізованого матеріалу, логіки його подачі, висловлених ідей у мене нема. Озвучу тільки уточнюючі запитання.

Запитання перше.

Відкоректуйте, будь-ласка, ієрархію понять:

– галицька спільнота – галицький етнос – модерна галицька ідентичність, а також національна ідентичність?

Запитання друге.

Що таке галицько-наддніпрянський канон?

Запитання третє.

Чому в роботі немає згадки про монографію М. Черепаніна та вона не внесена в список літератури?

В цілому, дисертація Новакович Мирослави Олександрівни «Галицька музика Габсбурзької доби (1772–1918) в контексті явища національної

ідентичності» за новаторською сутністю, масштабністю і концепційною глибиною цілком відповідає вимогам МОН України до подібного роду робіт. Автореферат, наукові публікації, монографія актуалізують основні положення дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня *доктора мистецтвознавства* за спеціальністю *17.00.03 – Музичне мистецтво*. Авторка цілком заслуговує на присудження бажаного наукового ступеня.

Доктор мистецтвознавства,
професор кафедри історії української музики
та музичної фольклористики
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського,
заслужений працівник освіти

КОПИЦЯ М. Д.

